

Sporrar någon?

Kompensationsåtgärder i områden där
flyttade vargar etablerar sig

Jens Karlsson
Ann Eklund
Guillaume Chapron

Inledning

Uppdrag från Naturvårdsverket

Att senast 1 april 2014 lämna förslag till "kompensationsåtgärder" att vidta i områden utanför renskötselområdet, där flyttade vargar har etablerat sig.

Erfarenheter Kompensationsåtgärder i världen

De kompensationsåtgärder och förbyggande åtgärder som används i världen varierar stort. De kan sträcka sig från drastiska åtgärder som att hela byar flyttas för att skapa habitat för rovdjur, t ex lejon i Indien (Sharma 1998), till småskaliga lokala projekt. Liksom det ersättningssystem vi har för rovdjursdödade tamdjur i Sverige så är en vanlig åtgärd att ge ekonomisk ersättning för egendom och produktion som går förlorad till följd av fredat vilt och etablering av fredade områden. Utformningen av denna ekonomiska kompensation varierar. I somliga fall baseras den på statliga medel (Wagner, m fl, 1997), men även fonder från intresseorganisationer och försäkringssystem förekommer (Wagner, m fl, 1997; Rodricks, 2010). Ett annat alternativ som används för att minska viltets direkta påverkan är att skapa en tamdjurshållning som minskar risken för angrepp. I Sverige har detta gjorts bland annat genom bidrag till rovdjursavvisande stängsel. På ett internationellt plan har det skett genom gränsbevakning av nationalparker, boskapsvaktande herdar och försök med "biostaket" för att kontrollera rovdjurens hemområden (Woodroffe, m fl, 2004). För att underlätta arbetet med att vakta stora boskapsflockar i Washington State har man försett vargar i återetablerade flockar med GPS-sändare, vilket möjliggjort en detaljerad övervakning av dem (Kramer 2013). Tamdjursägare i USA har rätt att döda vargar som angriper deras boskap (Hartman 1995), i syfte att avskräcka vargar från att komma nära människor och tamdjur. Privata markägare och tamdjursägare på statlig mark har dessutom rätt att när som helst förfölja och störa vargar (Hartman, 1995), trots att arten i normala fall är strikt skyddad. För att minska påverkan från rovdjur på klövviltsstammar har man på olika håll i världen gjort ansträngningar för att öka klövviltet genom att förbättra deras naturliga habitat och öka födotillgången för dem (t ex Mishra, m fl, 2003; Ranjitsinh och Jhala, 2010).

Konflikter som uppstår runt stora rovdjur handlar inte enbart om deras direkta påverkan på tamdjur och deras ägare eller jaktbart vilt och jägare. Ofta har en vargpopulations återhämtning även associerats till en kamp mellan stad och landsbygd (t ex Sjölander-Lindqvist, 2006; Skogen och Kränge, 2003), där förtroendet för myndigheter kan vara begränsat. Av denna anledning överläts arbetet med vargförvaltning i Idaho (USA) till den lokala indianstammen Nez Perce, efter en återintroduktion av vargar i området (Cheater, 1998; Wilson, 1999). En fördel med att en lokal indianstam/grupp tog över förvaltningen var att de kunde starta med ett oskrivet blad, utan tidigare kontakt med tamdjursägare och

andra aktörer. Att de dessutom själva bor i området gör att de har god insikt i den lokala situationen.

På andra håll försöker man minska konflikterna genom att öka känslan av "beskyddarskap" för de vilda djuren genom indirekta åtgärder som att gynna den lokala utvecklingen och öka samhällets kapacitet (Thapa, 2007). Detta försöker man åstadkomma genom att höja livskvaliteten för boende i området istället för att fokusera på problemen med rovdjurens närvaro. I buffertzonen runt nationalparken Chitwan i Nepal har man till exempel satsat på utveckling av lokala samhällen genom att bygga biogasfabriker, öka arbetstillfällena och finansiera utbildning (Nkarmi, 2009). I Rumänien, Finland, Spanien och USA har man arbetat med märkning av kött och mejeriprodukter som kommer från gårdar i områden med björn och/eller varg (Aquino & Falk 2001). I Mongoliet försöker man minska illegal jakt på snöleoparder genom att stödja lokalbefolkningen med ett vaccinationsprogram för tamboskap och genom att distribuera försäljning av lokalt hantverk till en större internationell målgrupp. Detta hade aldrig varit möjligt utan snöleoparderna och den intressegrupp som arbetar för deras bevarande (Snow Leopard Trust, 2014).

En väg att gå kan vara att identifiera vilka frågor som är viktiga i de samhällen som kan komma att påverkas av vargetablering. De boende kan känna oro och motvilja för de direkta effekter som vargförekomst kan medföra, men det kan också vara så att vargarnas närvaro blir toppen av ett isberg, som redan består av en mängd andra, mer eller mindre problematiska, förhållanden. I sådana fall kan annan kompensation komma att mottas med större stöd från lokalbefolkningen.

Sedan 1950 har befolkningmängden i Sverige ökat i drygt hälften av våra kommuner, vilka inkluderar storstäder och små kommuner som ligger inom pendlingsavstånd till dessa. 2013 bodde 82 % av Sveriges befolkning i dessa kommuner, medan trenden är fortsatt negativ i kommuner som ligger i glesare regioner (Holm, m fl, 2013). Den starka urbaniseringen i Sverige har bidragit till en bild av en landsbygd som avfolkas och där skolor, butiker och bensinmackar läggs ned. Det är förstås lätt att detta blir en ond cirkel, då bristen på infrastruktur och service gör landsbygden mindre attraktiv som boendeval, vilket leder till ökad utflyttning, som bidrar till att underlaget för att driva serviceverksamhet minskar än mer, och så vidare. I flera skrivelser från Landsbygdsnätverket (www.landsbygdsnätverket.se) nämns en SIFO-undersökning som visar att 45 % av befolkningen som inte bor på landsbygden (och 70 % av unga kvinnor som inte bor där), skulle vilja göra det (Landsbygdsnätverket, 2011). Om vinster eller bidrag ska användas till investeringar i att förbättra lokala samhällen, är det viktigt att fokusera insatserna på tjänster och service som förhöjer livskvaliteten för befolkningen och som skapar förutsättningar för människor att vilja bo där. I en rapport från Vinnova konstateras dock att de flesta som lämnar landsbygden gör det för studier redan i unga år (Holm, m fl 2013). Under studietiden etablerar de sociala nätverk, vanor och preferenser som är anpassade efter en större ort. Efter utbildningen är det lättare att få ett relevant

arbete för sig själv och en eventuell partner, på en bredare arbetsmarknad än vad landsbygden kan erbjuda.

Att ersätta något förlorat eller sporra till vinst

Generellt används åtgärder som ska kompensera för negativ påverkan från vilda djur för att minska problem som uppstått till följd av politiska beslut eller som orsakats av speciellt värdefulla arter (Wagner, mfl, 1997). Åtgärdernas effekt blir mycket större om de människor som påverkas av viltet involveras i alla eller flera delar av beslutsprocessen än om de inte gör det (Sinnott, 2007).

Kompensationsåtgärder förutsätter per definition att något gått förlorat och att det som förlorats kan identifieras, kvantifieras och sedermera kompenseras. En sådan process tar lång tid och innebär mycket arbete. Risken är också överhängande att resultatet innebär konflikter och besvikelser för dem som är berörda. Viltskadecenter antar att det är dessa skäl som är förklaringen till varför det ännu inte har vidtagits några kompensationsåtgärder i Sverige, trots att flyttade vargar redan etablerat sig på några platser.

Som Viltskadecenter uppfattar Naturvårdsverket, är syftet med kompensationsåtgärder att göra boende i områden där flyttade vargar etablerar sig mer positivt inställda till att ha vargarna där, eller åtminstone inte mer negativt inställda än om det varit andra (icke flyttade) vargar som etablerat sig i området. Det finns få exempel på att myndigheter lyckats uppnå den typen av attitydförändringar med hjälp av ersättningar och vi bedömer att den vägen har begränsad framkomlighet även i Sverige. Att skifta fokus från specifika problem som kan uppstå (i det här fallet på grund av vargförekomst), och istället försöka identifiera vad som kan förenkla eller förbättra livet för dem som bor i det aktuella området (oavsett om förbättringarna har med varg att göra eller inte) har däremot visat sig vara en mer framkomlig väg i många andra sammanhang (Thaler och Sunstein, 2008).

Ett sätt att involvera berörda människor i beslutsprocesser är att använda det som på engelska kallas "nudges". Det innebär att man försöker påverka människors beslutsfattande på ett medvetet och öppet sätt, men utan att begränsa deras frihet att fatta helt andra beslut. Att översätta engelska uttryck till svenska är problematiskt, bland annat därför att det svenska språket har avsevärt färre ord än det engelska. "Nudges" kan översättas till "motivera", "mild knuff i sidan" eller "incitament". Att konstruera så kallade "nudges" är svårt och de flesta förslag som lämnas i den här rapporten uppfyller inte till fullo definitionen av "nudges". Vi föredrar därför att på svenska använda ordet "sporra".

Förslag till sporrar

Vi har delat in sporrarna i *allmänna sporrar* (sådana som bör tillämpas i alla vargrevir, men som även har effekt i reviren med flyttade vargar) och *specifika sporrar* (sådana som riktas direkt mot det/de revir där flyttade vargar har etablerat sig). De allmänna sporrarna är knutna till vargförekomst och kommer endast att vara tillgängliga så länge som kriterierna för stationär vargförekomst är uppfyllda. Skulle vargarna försvinna, så upphör även sporrarna att erbjudas i området. De sporrar som är specifika för revir med flyttade vargar fungerar på samma sätt, men då knyts förekomst av sporrarna till den/de flyttade vargarna.

Vi har valt att inte föreslå exakta belopp eller konkretisera avgörande formuleringar i detta skede, av två skäl:

- 1) Att tillsammans med intressegrupper och områden precisera och vidareutveckla förslagen är en viktig del i att involvera dem som är berörda i processen. Med ett sådant förfarande ökar även sannolikheten för att helt nya förslag till sporrar kommer upp. Processen med att identifiera de viktigaste eller mest efterfrågade sporrarna genomförs i samråd med de kommuner som berörs.
- 2) Att det är dålig resurshushållning att arbeta igenom förslag som Naturvårdsverket inte har för avsikt att genomföra. Vi beskriver dem därför helt kort här och arbetar vidare med dem då Naturvårdsverket har fattat beslut om vilken/vilka åtgärder som faktiskt ska genomföras.

Allmänna sporrar (i alla revir; hela landet)

En särskild certifiering av kött, skinn, mejeri- och andra produkter från tamdjur i vargrevir

Kan göra det något mer lönsamt att vara producent i just dessa områden. Certifieringen ska vara gratis, men kräver att brukaren förbinder sig att vidta på förhand specificerade, rimliga förebyggande åtgärder. Företagarna kan själva använda certifieringen i sin marknadsföring, men får också hjälp via en hemsida som listar de företag som har certifieringen och på en karta som anger var de finns. En QR-kod på förpackningen gör det enkelt för konsumenten att få mer information om både producenten och certifieringen. Rätt förvaltnad har sporrerna potential att öka efterfrågan på, och därmed intäkter från, produkter från lantbruksföretag som är inriktade på att samexistera med varg.

Justerade straffsatser för illegal jakt på varg

Straffsatserna för illegal jakt på varg bör vara desamma som för övrigt fredat vilt. Varg och övriga rovdjur ska således inte ha någon särskild status i ärenden rörande jaktbrott. Åtgärden kan dels avdramatisera vargens roll i den svenska faunan, men också undvika uppkomsten av "vargmartyrer". Det uppfattas som stötande att straffsatserna för illegal jakt på varg ligger högre än eller lika högt som straffsatserna för grova våldsbrott mot människor. Detta kan i sig leda till negativt fokus på varg.

Dispens för att använda löshund vid skydds jakt på varg och vid eftersök på varg (under tid då koppel tvång råder)

Idag är det oklart för många om detta är tillåtet eller inte. Det är länsstyrelsen som ger dispens för användning av hund om jakten ska bedrivas under den tid på året då koppel tvång på hund råder. Vi bedömer att användning av löshund kan öka intresset för att jaga varg på ett sätt som är gynnsamt både för verkställandet av skydds jakter och eftersök på varg. Det ökar även sannolikheten för att vargen på sikt kan komma att betraktas som ett värdefullt jaktbart vilt, på samma sätt som lodjur och björn.

Specifika sporrar (enbart i revir där flyttade vargar har etablerat sig)

Bidrag till vargskyddsvästar till hundar

Bidrag lämnas med 50 % av kostnaden för västen i syfte att göra det något mer attraktivt att vara jägare med hund i just dessa revir.

Tydligare och mer förutsägbara beslut angående direkta åtgärder

Länsstyrelsen och Naturvårdsverket utmanar sig själva genom att lova beslut i skyddsjaktsärenden inom tre arbetsdagar. Detta kräver att såväl länsstyrelser som Naturvårdsverk har genomtänkta och förankrade handlingsplaner och beslutsvägar.

Tillåt skrämnel, stötning och störning av varg i närheten av bebyggelse

En förändring i Jaktlagen (1987:259 5§) som gör det möjligt att störa och förfölja vargar i närheten av bebyggelse, även vid tillfällen då jakt inte utövas. Syftet är att vargarna ska uppleva människor och mänsklig aktivitet som obehagliga och därför undvika att komma nära dessa.

Sänk arbetsgivaravgiften för företag i hela livsmedelskedjan (från jord till bord) och andra gröna näringar

I livsmedelskedjan ingår jordbruk, livsmedelsindustri, handel, restauranger och liknande. Med de gröna näringarna avses vanligen det svenska jord- och skogsbruket (Forsell, 2012), men hit kan även andra företag med koppling till natur (trädgård, rehabilitering, förädling av skinn/horn, kött, turism, med mera) med landsbygden som basresurs räknas. Syftet är att göra det något mer attraktivt att vara företagare i just dessa områden.

Gratis jaktkort till ungdomar i vargrevir

Underlättar för ungdomar boende i vargrevir att börja jaga och uppmuntrar rekryteringen av yngre jägare.

Subventionera skydd mot betesskador

Areal- eller individskydd av plantor, för att minska betesskadorna på skogen i området och öka skogsnäringens tolerans för större klövviltsstammar. Ökande klövviltsstammar skulle tillåta ett högre uttag, eller åtminstone inte minska uttaget, av klövvilt till följd av konkurrens från vargar. Exempel på skydd är utfodring, skyddsspray och röjning som lämnar mer foder i området.

Sammanställ och förse de boende i reviret med populärvetenskapligt framställd statistik

Via trycksaker till hushållen och/eller en webbplats, förmedla årlig statistik dels över utfallet av andra sporrar, men också av opinionsundersökningar med frågor som: Hur många boende inom reviret har upplevt problem med vargar, känt sig rädda för vargar, haft positiva friluftsupplevelser tack vare vargarna, och liknande. Genom sådana undersökningar kommer även röster fram från dem som inte uttalar

sina åsikter (eller sin brist på åsikter) högt. Detta kan påverka sociala normer. Statistiken tas fram via en enkät som utformas i samråd med Viltförvaltningsdelegationen. Med ett sådant tillvägagångssätt har lokalbefolkningen insyn i processen, och kan försäkra sig om att resultatet är trovärdigt.

Inventering av klövvilt

Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Jägareförbundet samarbetar med Arbetsförmedlingen. Personer som ingår i arbetsmarknadsåtgärder utbildas till att utföra en spillningsinventering för klövvilt.

Gräsrensning under rovdjursavvisande stängsel

Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och LRF samarbetar med Arbetsförmedlingen. Tamdjurshållare med rovdjursavvisande stängsel får möjlighet att anlita personer som ingår i arbetsmarknadsåtgärder för röjning under stängslen två tillfällen per säsong. Erbjudandet gäller alla tamdjurshållare vars stängsel uppfyller Viltskadecenters kriterier för rovdjursavvisande stängsel, oavsett om stängslen har finansierats med bidrag eller på annat sätt.

Bilda experimentella rovviltskötselområden och låt dessa bestämma över rovviltförvaltningen i det aktuella reviret

Vi ser det här förslaget som en experimentell test av ett nytt sätt att närma sig rovdjursfrågan, där boende i området får ökat inflytande. Vi är väl medvetna om att förslaget är kontroversiellt och att det inte nödvändigtvis kommer att falla väl ut. Inte desto mindre bedömer vi att det är intressant nog att testa i ett vargrevir. Vi har inte tagit hänsyn till i vilken utsträckning detta förslag är i linje med Sveriges internationella åtaganden. Detaljerna i förslaget kan därför komma att behöva justeras. De älgskötselområden/viltförvaltningsområden som berörs av vargreviret bildar ett rovviltskötselområde. Från och med det att vargarna har etablerat sig får rovviltskötselområdet fritt bestämma kvoterna för jakt på lodjur, björn och järv förutsatt att dessa arter har uppnått, och bibehåller, gynnsam bevarandestatus på nationellt plan. Då ett vargpar, där åtminstone den ena parten är en flyttad varg, har reproducerat sig två gånger övergår även ansvaret för förvaltningen av varg till rovviltskötselområdet. Rovviltskötselområdet kan då välja att ha kvar vargarna i reviret, varpå sporrarna som beskrivs ovan också finns kvar, eller ta bort vargarna och gå miste om sporrarna.

Referenser

Aquino, H.L. and C.L. Falk. "A Case Study in the Marketing of Wolf-Friendly Beef." *Review of Agricultural Economics*. 23,2,(2001):524-537.

Bulte E.H., van Kooten G.C. och Swanson T. (2003). *Economic incentives and wildlife conservation*, draft October 27, 2003.

Chardonnet Ph, des Clers B., Fischer J., Gerhold R., Jori F. och Lamarque F. (2002). *The value of wildlife*. *Rev sci tech Off int Epiz*, vol. 21 , pp. 15-51.

Cheater M. (1998). *Wolf spirit returns to Idaho – the Nez Perce Indians bring a spiritual dimension to efforts to restore endangered grey wolves to former habitat*. National Wildlife online. Available from <http://www.nwf.org/news-and-magazines/national-wildlife/animals/archives/1998/wolf-spirit-returns-to-idaho-asp>. [accessed 2014-02-19].

Forsell, L (2012). *Jord- och skogsbrukets betydelse för samhälle och miljö*. Rapport från LRF

Hartman P. (1995). *Resolving Conflicts Between Endangered Species and Man: Case Study – The Reintroduction of Gray Wolves to Yellowstone National Park and Central Idaho*. *Environs*, vol. 18, pp.88-103.

Holm E., Karlsson S., Strömgren M. och Westin K. (2013). *Vad ska man ha ett land till? Matchning av bosättning, arbete och produktion för tillväxt*. Vinnova rapport VR 2013:06.

Kramer B. (2013). *Cattle ranchers track wolves with GPS, computers*. Online: The Spokesman Review, November 10, 2013. Available from <http://www.spokesman.com/stories/2013/nov/10/cattle-ranchers-track-wolves-with-gps-computers/> [accessed 2014-02-19].

Landsbygdsnätverket (2011). *Ett friskt modernt samhälle behöver en levande landsbygd!; Planering i landsbygder - en framtidsfråga också för städer*; <http://www.landsbygdsnatverket.se/download/18.5881b3b01336df878e78000440/1320736167788/Ett+friskt+modernt+samh%C3%A4lle+beh%C3%B6ver+en+levande+landsbygd!.pdf>

Mishra C., Allen P., McCarthy T., Madhusudan M.D., Bayarjargal A., och Prins H.H.T. (2003) *The role of incentive programs in conserving the snow leopard*. *Conservation Biology*, vol. 17, pp. 1512-1520.

Nkarmi G. (2009). *Ensuring park and people co-existence in Nepal, a case study of Chitwan National Park*. Relief Fund for Wildlife Victims.

Ranjitsinh M.K. och Jhala Y.V. (2010). *Assessing the potential for reintroducing the cheetah in India*. Wildlife Trust of India, Noida, & the Wildlife Institute of India, Dehradun, TR2010/001.

Rodricks S., mainly based on Snow Leopard Trust 2010; TEEPcase: *Insurance scheme to protect Snow Leopards*. Available at TEEBweb.org

Sharma A. (1998). *Shifting Home – New Horizons on the Anvil for the Asiatic Lion*. Sanctuary Asia, XVIII no 5.

Sinnott M. (2007). *Wildlife damage compensation models: an overview of strengths, weaknesses, and effectiveness*. In Haney J.C. (Ed.) *Wildlife Compensation Schemes From Around the World: An Annotated Bibliography*. Defenders of Wildlife Conservation Science and Economics Program.

Sjölander-Lindqvist A. (2006). *Den är ju inte i fårhagen på studiebesök – om lokala perspektiv och uppfattningar om varg och svensk rovdjurspolitik*. CEFOS rapport 2006:1, Göteborgs Universitet.

Skogen K. och Kränge O. (2003). *A wolf at the gate: the anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community*. *Sociologia Ruralis*, vol. 43, pp. 309-325.

Snow Leopard Trust (2014). Online: *Community-based Conservation*. Available from <http://www.snowleopard.org/learn/community-based-conservation> [accessed 2014-02-19]

Taylor L.O., Liu X. and Hamilton T. (2012) *Amenity Values of proximity to National Wildlife Refuges*. Final report to Caudill J. and Kilcullen K., U.S. Fish and Wildlife Service, April 2, 2012.

Thaler, R. och Sunstein R. (2008). *Nudge - Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press.

Thapa T.B. (2007). *Human – felid conflicts and perspectives on large felid management in Chitwan, Nepal*. In Haney J.C. (Ed.) *Wildlife Compensation Schemes From Around the World: An Annotated Bibliography*. Defenders of Wildlife Conservation Science and Economics Program.

Wagner K.K., Schmidt R.H. och Conover M.R. (1997). *Compensation programs for wildlife damage in North America*. *Wildlife Society Bulletin*, vol. 25, pp. 312-319.

Wilson P.I. (1999). *Wolves, Politics, and the Nez Perce: Wolf recovery in central Idaho and the role of native tribes*. *Natural Resource Journal*, vol. 39, pp. 553-564.

Woodroffe R., André J-M, Andulege B., Bercovitch F., Carlson A., Coppolillo P., Davies-Mostert H., Dickman A., Fletcher P., Ginsberg J., Hofmeyr M., Larurenson K., Leigh K.,

Lindsey P., Lines R., Mazet J., McCreery K., McNutt J.W., Mills G., Msuha M., Munson L., Parker M., Pole A., Rasmussen G., Robbins R., Sillero-Zubiri C., Swarner M., och Szykman M. (2004). *Tools for the conservation of African wild dogs –Do we know enough? What more do we need to know?* Report of a Workshop on Research for Conservation of the African Wild Dog Kruger National Park, South Africa.

Viltskadecenter är ett nationellt kunskaps- och servicecenter för myndigheter, organisationer, djurägare, markägare och allmänheten. Vårt mål är att bidra till att begränsa skador och konflikter som orsakas av fredade viltarter, framför allt stora rovdjur och betande fåglar. Vi arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket sedan 1996 och tillhör institutionen för ekologi vid SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet.

Viltskadecenter, Grimsö Forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan
www.viltskadecenter.se

